

## РОДОВІД ЗАПОРІЗЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНЖЕНЕРНОЇ АКАДЕМІЇ

### Катеринославське вище гірниче училище Катеринославський гірничий інститут 1899–1920 рр.

#### ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

*Промисловий переворот у Російській імперії. Уведення в дію Катерининської залізниці. Промислова експлуатація залізрудного родовища у Кривому Розі. Створення у Донбасі кам'яновугільних акціонерних компаній. Будівництво нових металургійних заводів: Дружківський, Петровський в Єнакієве, в Алчевську, Краматорську, Маріуполі, Таганрозі. Виникнення ливарно-механічного заводу в Юзівці, сталепрокатного й машинобудівного заводів у Костянтинівці, Горлівці, Луганського паровозобудівного та Миколаївського суднобудівного заводів. Створення Кримсько-Донецького товариства кам'яновугільної та гірничої промисловості. Заснування перших монополій „Продамет”, „Продвугілля”, „Продвагон”, „Цвях”. Відкриття Південноросійського технологічного інституту в Харкові, політехнічного і комерційного інститутів у Києві. 1899 р. - заснування Катеринославського Вищого гірничого училища. Реорганізація Катеринославського гірничого училища в Гірничий Інститут (1912 р.).*

*Правління імператора Миколи II (1894–1917рр.). Економічна криза 1900–1903 рр. Початок революції 1905–1907 рр. Загальноросійський жовтневий страйк. Грудневе (1905 р.) збройне повстання в Російській імперії, поразка революції. 1914–1918 рр. – Перша світова війна. Демократична революція в Росії. Зречення Миколи II престолу 2 березня 1917 р. Падіння Тимчасового уряду в Росії. Перемога більшовиків на чолі з В. І. Леніним у жовтні 1917 р., встановлення радянської влади в Росії та Україні. Закінчення громадянської війни.*

#### Катеринославське вище гірниче училище

Зростання видобутку кам'яного вугілля в Донбасі, залізної руди в Кривбасі, марганця в Нікополі в кінці XIX сторіччя загострили потребу в інженерно-технічних кадрах з гірничих спеціальностей.

Для вирішення цієї проблеми 26 квітня 1896 р. в Катеринославі було скликано приватну нараду членів міської управи, міської думи та представників промисловості,

що висловилося за створення в місті гірничого інституту. Після цього Катеринославська міська дума 17 квітня 1896 р. одногосно ухвалила: „порушити клопотання про заснування Вищого гірничого навчального закладу в Катеринославі, асигнувавши на цю справу 200 000 рублів, та надати безкоштовно ділянку міської землі”. До урядових інстанцій ухвалу було подано 28 липня 1896 р. Її підтримав з'їзд гірничопромисловців регіону, що відбувся в Харкові 25 жовтня 1896 р. Однак, супротивники тих намірів пропонували відкрити відділення в Петербурзькому гірничому інституті або у вигляді особливого відділення при технологічному інституті в Харкові та середньої штейгерської школи з металургійним та механічним відділеннями в Катеринославі. Тому Міністр землеробства та державного майна 21 січня 1897 р. скликав особливу нараду представників міністерства фінансів, народної освіти, землеробства та державного майна, шляхів сполучення, представників гірничого відомства та гірничої промисловості. Результатом наради стало відкриття в Катеринославі гірничого училища підвищеного типу – закладу лише для підготовки гірничих техніків-практиків.

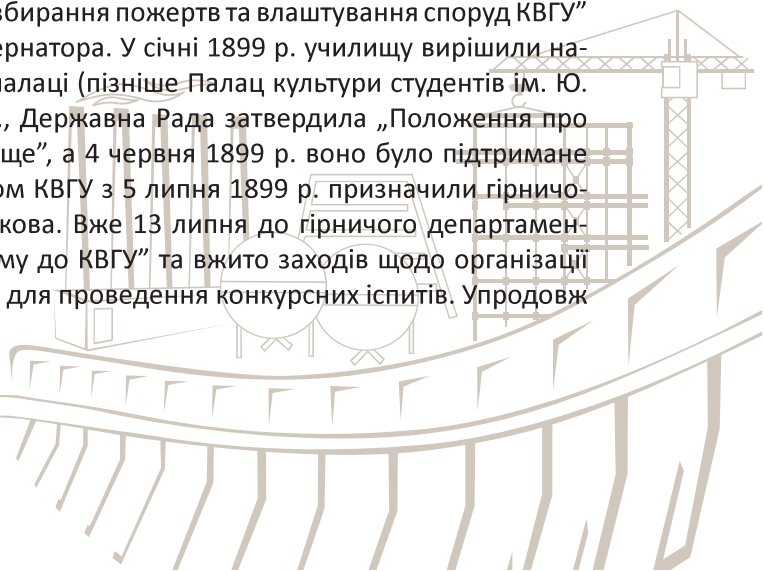


*Катеринослав, Потьомкінський палац, 1899 рік  
Саме тут відбулося урочисте відкриття КВГУ*

Особливою комісією при гірничому департаменті, професорами Петербурзького гірничого інституту та представниками гірничої промисловості на початок 1898 р. було складено проект „Вищого гірничого училища, влаштованого особливим чином, що значно відрізняється від Гірничого інституту” (тобто від Петербурзького). Основу проекту складали такі положення: по-перше, училище має бути вищим щодо інших наявних училищ; задля вступу до нього потрібно мати повну середню освіту; його випускники самостійно

відають галузями гірничої справи; по-друге, училище готує не до наукової та теоретичної діяльності, а до практичної; по-третє, теоретичний курс – трирічний; по-четверте, училище за спеціальностями має поділятися на два відділення: гірниче та заводське; по-п'яте, училище готує своїх вихованців для півдня Росії.

Для керівництва створенням училища 1 червня 1898 р. в Катеринославі було утворено та затверджено „Комітет для збирання пожертв та влаштування споруд КВГУ” під проводом катеринославського губернатора. У січні 1899 р. училищу вирішили надати приміщення в Потьомкінському палаці (пізніше Палац культури студентів ім. Ю. О. Гагаріна). Згодом, 29 травня 1899 р., Державна Рада затвердила „Положення про Катеринославське Вище гірниче училище”, а 4 червня 1899 р. воно було підтримане царем Миколою II. Першим директором КВГУ з 5 липня 1899 р. призначили гірничого інженера Сергія Миколайовича Сучкова. Вже 13 липня до гірничого департаменту відправлено „Проект правил прийому до КВГУ” та вжито заходів щодо організації прийому заяв та підготовки приміщень для проведення конкурсних іспитів. Упродовж



серпня та вересня приміщення були переобладнані на зал для креслення на 60 студентів, аудиторії та лабораторії з хімії, приміщення для канцелярії, підсобних приміщень, одну велику та одну малу аудиторії (водночас – кабінет геодезії та маркшейдерської справи).

З липня 1899 р. під керівництвом архітектора О. М. Бекетова розпочалася робота над проектами будівель училища. Частина будівель головного корпусу було введено в дію вже в червні 1900 р., а у вересні 1901 р. повністю завершилося будівництво хімічного корпусу.

З вересня 1902 р. училище почало працювати в своїх приміщеннях. Для забезпечення навчального процесу та для прийому конкурсних іспитів запросили викладачів місцевої гімназії та реального училища. Конкурсні іспити тривали з 15 до 24 вересня 1899 р. До училища подали заяви 352 особи, до іспитів допустили 177 осіб, а вступили за конкурсом на перший курс 77 осіб. Відкриття училища відбулося в Потьомкінському палаці 30 вересня (13 жовтня) 1899 р.

У 1-му пункті „Положення про КВГУ” зазначалося, що особи, які отримали диплом КВГУ на звання гірничого техника та після перебування на технічній службі на гірничопромислових підприємствах щонайменше два роки, могли складати іспити для вступу на третій та вищі курси Петербурзького гірничого інституту або для отримання звання гірничого інженера. Тим же „Положенням” встановлено для викладання такі дисципліни: 1) богослів'я; 2) вища математика; 3) аналітична механіка; 4) будівельна механіка; 5) прикладна механіка; 6) гірничозаводська механіка; 7) фізика; 8) електротехніка; 9) хімія; 10) мінералогія; 11) геологія та вчення про поклади; 12) геодезія; 13) гірниче мистецтво; 14) збагачення руд та кам'яного вугілля; 15) маркшейдерське мистецтво; 16) будівельне мистецтво; 17) металургія; 18) технологія металів; 19) креслення та нарисна геометрія; 20) рахівництво та гірничозаводське господарство; 21) гірниче законодавство; 22) технічні переклади з однієї з мов: французької, німецької або англійської; 23) надання допомоги в разі нещасного випадку. Перший навчальний план передбачав термін навчання в училищі 3,5 роки. Навчальні заняття поділялися на зимові, в приміщеннях училища, та літні, практичні, на рудниках і заводах. Практичні заняття переважали над теоретичними. В травні 1903 р. училище частково перетворили – встановили чотирирічний термін навчання. Тим, хто закінчував його, надавали звання рудничного інженера та інженера-металурга.

Згідно з рішенням ради КВГУ від 18–19 лютого 1906 р. міністр торгівлі та промисловості затвердив такі 18 кафедр училища: 1) вищої математики; 2) аналітичної (теоретичної) механіки; 3) прикладної механіки; 4) гірничо-заводської механіки; 5) фізики; 6) хімії загальної; 7) хімії аналітичної; 8) кристалографії, мінералогії, петрографії; 9) геології та вчення про поклади корисних копалин; 10) збагачення руд та кам'яного вугілля; 11) маркшейдерського мистецтва з геодезією; 12) гірничого мистецтва; 13) металургії-I; 14) металургії-II; 15) будівельного мистецтва; 16) будівельної механіки; 17) електротехніки; 18) технології металів.

При відкритті Вищого гірничого училища 1899-го р. викладацький склад нараховував 13 осіб, серед них: ординарний професор В. В. Курилов (доктор хімії); ординарний професор Д. М. Синцов (доктор математики); гірничий інженер Л. А. Ячевський, що виконував обов'язки екстраординарного професора кафедри мінералогії та петрографії; гірничий інженер В. П. Степанов – з маркшейдерської справи; інженер шляхів

сполучення Н. П. Татаринов – з геодезії; інженер-технолог А. Ф. Родзевич-Белевич – з креслення та нарисної геометрії; гірничий інженер І. С. Яхонтов – з креслення; викладачі технічних перекладів з іноземних мов тощо. На посаду завідувача заводським відділенням та водночас ординарного професора металургії наприкінці 1899 р. запрошено випускника Петербурзького гірничого інституту, інженера-металурга М. О. Павлова, який на той час зарекомендував себе як висококваліфікований творчий фахівець. М. О. Павловим покладено початок металургійної освіти в Катеринославі та загалом в Україні. Його найбільшою заслугою була розробка принципів та методик, що заклали основи вищої металургійної освіти. Майбутній академік (1935 р.) та Герой Соціалістичної Праці (1945 р.) працював у КВГУ до 1904 р., потім отримав запрошення посісти посаду професора металургії в щойно заснованому Петербурзькому політехнічному інституті. Відтак викладання курсу металургії сталі та проведення наукових досліджень очолив його колишній колега з часів рооти на металургійних підприємствах, гірничий інженер Л. М. Фортунато. Радою училища на посаду завідувача кабінетом металургії було обрано П. Г. Рубіна, який працював у КВГУ з 1900 р. Упродовж 1925–1929 рр. він був деканом металургійного факультету.

Перший випуск у КВГУ відбувся в 1903 р. Закінчили його 16 осіб.

### **Катеринославський гірничий інститут**

Від заснування Катеринославського вищого гірничого училища кваліфікований та ініціативний склад викладачів енергійно розпочав роботу з розвитку та перетворення училища на гірничий інститут на кшталт Петербурзького гірничого інституту. Частково перетворення училища почалося в 1903 р., проте однакових прав диплом училища порівняно з дипломом Петербурзького гірничого інституту не мав. Через те рада КВГУ своєю постановою від 18 квітня 1906 р. вирішила домагатися розширення чинних на той час навчальних планів та збільшення терміну навчання від чотирьох років до п'яти. До навчальних планів було внесено прикладну механіку та цикл геологічних дисциплін. Перетворення училища на інститут підтримували й студенти.

У червні 1912 р. уряд видав „Закон про перетворення Катеринославського вищого гірничого училища на Гірничий інститут ім. Петра Великого”. Свій 14-й навчальний рік училище розпочало вже як інститут.

Після перетворення училища на інститут збільшилася й кількість викладачів. Кадри добирали серед осіб високої наукової кваліфікації. Заміщення посад відбувалося за конкурсом особами, які мали науковий ступінь, або такими, що виявили себе самостійними науковими працівниками. Кожен кандидат на викладацьку посаду мусив надати наукову працю за спеціальністю, на яку один з професорів інституту на раді оголошував письмовий відгук. Окрім того, кандидатів пропонувалося прочитати дві лекції перед радою інституту: одну на вибір, другу – призначену радою. Лише після цього рада інституту вирішувала питання про прийом на викладацьку діяльність. На рік перетворення училища на інститут професорсько-викладацький склад нараховував 44 особи, зокрема, 14 професорів, 14 викладачів, 2 доценти, 13 асистентів та 1 стипендіат.

Роки Першої світової війни та революції 1917 р. зачепили й КГІ. Буржуазно-демократична революція в Петрограді в лютому 1918 р. стала початком широкого

політичного руху. Професорський склад поводився стримано, очікуючи подальшого перебігу подій. Активно підтримав більшовиків професор В. М. Маковський, висунутий фракцією більшовиків Ради робітничих і солдатських депутатів до міської Думи, де переважали кадети, есери та меншовики.

Під впливом загальних політичних настроїв у студентській масі виникають гуртки однодумців за партійними уподобаннями: соціал-революціонерів, меншовиків, бундівців, народних соціалістів, кадетів, українських та єврейських національних партій тощо. У хімічному корпусі гірничого інституту відбуваються мітинги солдатів місцевого гарнізону, де беруть участь і представники студентів. Подальший перебіг подій 1917 р. у Петрограді, курс на соціалістичну революцію призвели до збройного повстання в різних куточках України. У Катеринославі більшовистське повстання перемогло 29 грудня 1917 р. Встановлення радянської влади в місті сприяло швидкому завершенню боротьби за владу в губернії та по всій Україні.

Ці події сприяли розпорошенню студентів: частина з них підтримала революційний вибух, інші сприйняли перемогу більшовиків негативно.

Навесні 1918 р. на Україні розпочалася громадянська війна. Її головні події розгорнулися наприкінці 1918 р. і тривали до 1921 р. У зв'язку з цим заняття в інституті не проводилися, що зупинило розвиток навчального закладу на певний час. У Катеринославі точилася запекла боротьба більшовиків з німецько-австрійськими військами, збройними силами генерала Денікіна, Директорії на чолі з Петлюрою. Наприкінці грудня 1918 р. Катеринослав захоплює 15-й прикордонний полк Червоної Армії. Частина студентів організовує соціалістичні дружини на підтримання порядку в місті. Серед них були й перші члени партії більшовиків. Деякі студенти вступають до лав Червоної Армії та беруть участь у боях на фронтах громадянської війни, зокрема Є. А. Дворкін, Н. П. Норкін, А. Т. Матусевський.

Серед учасників революційних подій були майбутні студенти й працівники інституту. Губа А. К. (член партії з 1914 р.) був головою Катеринославського повітового ревкому. Після закінчення інституту керував проектним бюро Дніпровського металургійного комбінату ім. Дзержинського. Мороз І. І. захищав Катеринослав у складі III Українського полку, а пізніше працював у прокатній лабораторії інституту. Савін М. І. був бійцем 136-ї окремої саперної роти 46-ї Катеринославської стрілецької дивізії, а з 1926 р. – студентом хімічного відділення Дніпропетровського гірничого інституту; у вересні 1937 р. його було призначено директором Дніпропетровського хіміко-технологічного інституту; з 1952 р. працював завідувачем кафедри загальної та органічної хімії ДМетІ. Вольпер Д. Б. (член партії з 1919 р.) був політпрацівником III Казанської стрілецької дивізії; 1922 р. вступає до інституту та з 1925 р. викладає на робфаці, а потім працює лаборантом на кафедрі опору матеріалів, а з 1932 до 1971 – доцентом кафедри будівельної механіки. Циплаков Н. П. з 1919 р. був у Червоній армії, тоді вступив до РКП(б). Був командиром кавалерійського полку 8-ї армії, потім політпрацівником. Згодом викладав політекономію в повітій партійній школі. У 1926 р. він вступає до гірничого інституту, а в 1932 р. закінчує механічний факультет ДМетІ, його відразу призначають директором металургійного інституту (до 1937 р.). Чимало студентів КГІ пройшли сувору школу життя. У 1921 р. до інституту повертаються учасники громадянської війни, відбуваються перші збори комуністів, створюється перший партосередок у складі трьох осіб, а вже в листопаді їх стає шестеро – Б. Венгринович, М. Венгринович, М. Галемін, А. Кравченко, Ю. Малкін, П. Равдель.